Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Copertă: *Ionuț Ardeleanu-Paici*
Tehnoredactor: *Rodica Boacă*
Secretar de redacție: *Paulina Lămășanu*

© 1996 Editura Paideia
Str. Tudor Arghezi nr. 15, sector 2
București, România
tel.: 021.316.82.10
e-mail: office@paideia.ro
www.paideia.ro
www.cadourialese.ro

Robert B. Reich
MUNCA NAȚIUNILOR
The Work of Nations
Preparing Ourselves for 21st – Century Capitalism

Copyright © 1991 by Robert B. Reich
All rights reserved.

© 1996
Pentru prezenta versiune românească toate drepturile rezervate Editurii PAIDEIA

Mulțumim Agenției pentru Informații a Statelor Unite ale Americii – USIA – pentru sprijinul acordat la realizarea acestei ediții.

ISBN 973-9131-40-9

Robert B. Reich

Munca națiunilor

Pregătindu-ne pentru capitalismul secolului XXI

Traducere în limba română de
Mihaela Eftimiu

Consultant științific
Prof.univ.dr. *Sultana Sută-Selejan*

paideia

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Cuprins

Introducere. *Ideea de economie națională* 7

Partea întâi
ECONOMIA NAȚIONALĂ 17

Capitolul I
Originile naționalismului economic 19

Capitolul II
Naționalismul economic și producția
care pune accent pe volum sau cantitate 32

Capitolul III
Corporația și interesul național 42

Capitolul IV
Prioritatea intereselor naționale 52

Capitolul V
Opțiunile economice la scară națională 69

Capitolul VI
Presupusa problemă 83

Partea a doua

REȚEAUA GLOBALĂ 93
Capitolul VII
De la volumul mare la valoarea superioară 95

Capitolul VIII
Noua rețea a întreprinderilor 102

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Capitolul IX
Difuziunea dreptului de proprietate și control ... 114

Capitolul X
Rețeaua globală ... 129

Capitolul XI
Sfârșitul promovării interesului național ... 140

Capitolul XII
Diminuarea treptată a importanței pe care o are naționalitatea corporației ... 158

Capitolul XIII
Pericolele unei gândiri depășite ... 178

Partea a treia
ASCENSIUNEA ANALISTULUI CONCEPTUAL ... 197

Capitolul XIV
Cele trei profesii ale viitorului ... 199

Capitolul XV
O digresiune privind analiza conceptuală și stimulentele pieței ... 215

Capitolul XVI
Veniturile americanilor ... 229

Capitolul XVII
De ce devin bogații mai bogați și săracii mai săraci ... 241

Capitolul XVIII
Pregătirea analistului conceptual (I) ... 262

Capitolul XIX
Pregătirea analistului conceptual (II) ... 274

Partea a patra
SEMNIFICAŢIA CONCEPTULUI DE NAŢIUNE ... 283

Capitolul XX
Reformularea problemei ... 285

Capitolul XXI
Declinul investițiilor publice ... 296

Capitolul XXII
La ce folosește o gândire depășită ... 306

Capitolul XXIII
Noua comunitate ... 313

Capitolul XXIV
Politica separării ... 328

Capitolul XXV
Cine suntem „noi”? ... 350

Note ... 369

O notă asupra surselor suplimentare ... 409

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Capitolul I

Originile naționalismului economic

„Într-o societate civilizată toți depindem unii de ceilalți."

SAMUEL JOHNSON

din *Viața lui Samuel Johnson* de Boswell

Imaginea obișnuită a unei economii naționale ai cărei membri reușesc sau eșuează împreună ar fi o noutate pentru cineva care trăia nu mai demult de secolul al XVII-lea – chiar și în Europa, unde ideea statului-națiune câștigase cel mai mult teren. Anterior secolului al XVIII-lea puțini regi, oameni de stat sau gânditori politici vedeau națiunea ca fiind responsabilă în vreun fel, sau neapărat legată de bunăstarea economică a populației sale. Bogăția națională se raporta numai la bogăția suveranului – la regii, reginele și alaiul lor care născoceau, finanțau și puneau la cale diverse planuri de acumulare de bogății din străinătate pentru a purta războaie și a-și spori puterea și prestigiul – și nu la bunăstarea indivizilor obișnuiți din cadrul națiunii. Patriotismul însemna devotamentul față de monarh și nu față de compatrioți.

În secolul al XVII-lea, Colbert, ministrul lui Ludovic al XIV-lea, a folosit mijloace de stimulare

a economiei franceze practic identice celor folosite în prezent de japonezi, coreeni, taiwanezi, germani, francezi şi de către orice guvernator al unui stat american ce se respectă. El a finanţat construcţia de drumuri şi de canale; a subvenţionat şi scutit de impozite cele mai apreciate manufacturi din Franţa (care produceau mătase, tapiserii, produse din cristal şi lână); a înfiinţat o companie comercială (Compania Franceză a Indiei de Est) care transporta produsele Franţei până la capătul lumii; el a instituit măsuri pentru asigurarea calităţii, cu scopul de a stimula cumpărarea mărfurilor franceze de către străini; şi, în general, a încurajat exporturile în timp ce a descurajat importul. Dar, spre deosebire de urmaşii săi de azi, scopul lui Colbert nu era de a îmbunătăţi nivelul de trai al supusului francez mijlociu. El a luat aceste măsuri pentru a acumula argintul cu care Ludovic putea finanţa războaiele şi întreţine o numeroasă armată permanentă. Pentru Colbert logica acestor măsuri era evidentă: „Toată lumea este de acord că puterea şi măreţia unui stat se măsoară în întregime prin cantitatea de argint pe care o posedă."[1] În cadrul acestui joc mercantilist, gloria unui suveran era obţinută cu preţul înfrângerii altuia, pentru că scopul lui era de a obţine mai multă putere decât un potenţial oponent. „Este limpede că o ţară poate câştiga numai dacă o alta pierde", observa Voltaire.[2]

Mercantilismul era deja principiul călăuzitor al politicii economice naţionale de trei sute de ani. În 1462, Ludovic al XI-lea al Franţei redusese deja exporturile franceze către Roma: „de aur şi argint, sub formă de monedă sau altfel, care ar putea fi extrase şi transportate din regatul nostru."[3] Şi timp de secole, dezvoltarea manufacturilor a fost considerată (după cum se spune într-un edict dat de Henric al IV-lea înainte de 1603) „ca fiind singura cale de a opri scoaterea aurului şi argintului din regatul nostru care i-ar putea îmbogăţi pe vecinii noştri."[4] Producând acasă lucrurile de care aveai

nevoie, puteai să păstrezi în ţară metalele preţioase; prin exportarea bunurilor fabricate, puteai să obţii chiar mai multe metale preţioase.

Conform aceleiaşi logici mercantiliste, coloniile engleze din America, asemeni altor colonii ale marilor puteri, existau pentru a-l îmbogăţi pe suveran. Ele trebuiau să asigure materii prime ieftine şi să cumpere produsele finite din patria-mamă. Coloniilor le era interzis să-şi prelucreze singure produsele sau să le achiziţioneze de la o a treia ţară. („Interzicând" o lege din Pennsylvania care cerea subvenţionarea fabricării de pantofi în colonie, o lege din New York pentru încurajarea fabricării pânzei pentru vele şi o lege din Massachusetts care cerea sprijinirea producţiei de pânză de in, supraveghetorii englezi ai coloniilor notau, fără prea multe explicaţii, că „întotdeauna a fost considerată ca fiind nepotrivită aprobarea unor legi în colonii care să încurajeze dezvoltarea de manufacturi, ce ar putea să deranjeze în vreun fel industria manufacturieră din Regat şi, prin urmare, acest lucru a fost descurajat").[5] De asemenea, Anglia decretase, prin Legea Navigaţiei, că numai vasele engleze puteau transporta marfă dintr-o parte a Atlanticului în cealaltă.

Au existat desigur şi alte motive pentru care coloniile americane au căutat să-şi obţină independenţa faţă de Anglia, dar dacă ele ar fi fost lăsate să-şi dezvolte propria economie, nestânjenite de pretenţiile mercantiliste ale englezilor, despărţirea s-ar fi produs mult mai târziu şi, probabil, mai paşnic.

2

Trecerea de la mercantilism la naţionalismul economic popular a avut loc paralel cu mutaţia politică de la absolutism la democraţie – transformare care a început în secolul al XVIII-lea şi a continuat, cu întreruperi, până în secolul XX, când nu putem presupune că ar fi încetat dacă observăm ce se întâmplă în prezent în America Latină, Europa de

Est şi Uniunea Sovietică. Odată cu răspândirea ideilor şi instituţiilor democratice, scopul economic şi politic preponderent nu a mai fost sporirea puterii suveranului, ci creşterea bunăstării populaţiei ţării. Într-o mare parte a Europei de Vest şi a coloniilor americane, imboldul schimbării a venit din partea unei clase de negustori şi bancheri aflate în ascensiune, care căuta să-şi pună la adăpost proprietatea, să practice comerţul în deplină libertate şi să elimine privilegiile aristocraţiei, într-o mare partea a Europei Centrale şi de Est, naţionalismul economic s-a născut din eforturile de a respinge sau de a răsturna opresorii străini.

Procesul a început mai întâi în Anglia, unde s-au înjghebat primele instituţii democratice moderne. În secolul al XVIII-lea, Camera Comunelor devenea ceea ce gânditorul politic Edmund Burke avea să numească o „adunare deliberativă", călăuzită de „raţiunea generală a întregului".[6] Pentru Burke şi pentru un număr din ce în ce mai mare a compatrioţilor săi, naţiunea constituia un contract – o formă de „parteneriat nu numai între cei care trăiesc, ci şi cu cei care se vor naşte".[7] Această asociere era de natură morală; cetăţenii aveau obligaţii unii faţă de alţii. Instituţiile democratice ofereau atât un mijloc de a inspira, cât şi de a realiza asemenea obligaţii. Filozoful englez John Stuart Mill susţinea că democraţia cultiva ataşamentele morale „prin cea mai amplă dezbatere publică, în care nu numai câţiva indivizi, ci întreaga colectivitate participă, într-o anumită măsură la guvernare".[8] Altfel spus, instituţiile democratice creează buni cetăţeni.

De-a lungul secolului al XVIII-lea, cuvântul „patriot"a început să fie tot mai mult folosit în Anglia şi pe continent. El îl desemna pe „acela care într-un regim democratic îşi iubeşte patria... sau mai exact, ţine la bunăstarea obştească."[9]

Filozoful (şi politicianul ratat) englez Bolingbroke semnala această schimbare în eseul său din 1730 „Spiritul patriotic", în care observa că orice

cetăţean care era un adevărat patriot şi-ar „dedica toate gândurile şi acţiunile binelui ţării sale" – adică, „binelui poporului", pe care el îl considera a fi „scopul suprem al guvernării".[10]

Patriotismul democratic s-a dovedit a fi o forţă mult mai puternică decât loialitatea faţă de un suveran. Să-ţi sacrifici viaţa şi proprietatea pentru un monarh care trăia în lux, undeva departe într-un castel, nu era ceva înălţător (şi nici măcar raţional) cum era faptul de a-ţi sacrifica viaţa pentru propria familie. Noile sentimente şi-au găsit expresia în imnurile, steagurile, ceremoniile şi sărbătorile naţionale. În 1740, apărea „Rule Britannia" cu aceste vibrante versuri:

Naţii mai puţin binecuvântate decât tine
Cad rând pe rând pradă tiranilor
Dar tu vei înflori măreaţă şi liberă
Temută şi pizmuită de toţi.

Monarhii au devenit simbolul naţiunilor şi de invers. Imnul regal englez „God Save the King", cântat pentru prima oară în 1745 la teatrul londonez Drury Lane, avea mai puţin de a face cu dragostea pentru rege şi mai mult cu dragostea de ţară. Compozitorul Joseph Haydn a fost atât de impresionat de entuziasmul trezit în rândul englezilor (de obicei greu de emoţionat), încât s-a întors în Germania să scrie muzica pentru ceea ce avea să fie „Deutschland, Deutschland, über Alles". Asemenea imnuri şi cei care le compuneau au dobândit dimensiuni mitice. Copiii francezi învăţau despre cum a ajuns Rouget de Lisle să scrie „La Marseillaise" în 1792; copiii americani, cum a scris Francis Scott Key „Drapelul înstelat" în 1814. Fiecare drapel naţional îşi avea propria mitologie: britanicul Union Jack, Tricolorul francez, Betsy Ross şi primul drapel american. Codurile juridice şi constituţiile deveneau documente sacre, precum Tablele Legii lui Moise.

Revoluţia franceză şi războaiele napoleoniene care i-au urmat acesteia au adus un stimulent în

plus. Populaţiile Europei Centrale şi de Est erau deja interesate de propriile culturi, într-o oarecare măsură ca reacţie faţă de dominaţia politică a Austriei şi Turciei şi faţă de dominaţia culturală a Franţei.[11] Dar sângeroasa Revoluţie franceză, urmată de înaintarea armatelor lui Napoleon Bonaparte, a făcut ca multe grupuri să devină conştiente de propria identitate naţională. Giuseppe Mazzini, filozof şi politician, le spunea italienilor că datoria lor faţă de naţiune era veriga între datoria faţă de familie şi aceea faţă de Dumnezeu. Filozoful J.G. Fichte îi învăţa pe germani că spiritul german era mai nobil decât spiritul oricărei alte naţiuni. Fraţii Grimm, fondatorii lingvisticii comparate, cutreierau Germania în căutarea basmelor populare germane – *Volkgeist*-ul Germaniei. Conştiinţa naţională s-a răspândit prin toată Europa în deceniile următoare: polonezi, maghiari, ruşi, cehi, slovaci, ruteni, români, sârbi, croaţi, greci, toţi au devenit conştienţi de identitatea lor naţională, chiar dacă nu aveau încă propriul stat-naţiune.

Cetăţenii patrioţi s-au dovedit a fi soldaţi mai buni decât mercenarii plătiţi, mai ales atunci când trebuiau să-şi apere patria. De asemenea, regimurile democratice contau pe populaţii instruite şi devotate. Din aceste motive şi multe altele, crearea unor „buni cetăţeni" a devenit un justificat ţel naţional. În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, în Europa şi America, copiii trebuiau să urmeze şcoli publice gratuite, unde studiau istoria naţională, învăţau să scrie şi să citească corect în limba naţională şi îşi exprimau devotamentul faţă de drapelul naţional. La sfârşitul secolului, învăţământul universal, gratuit în limba naţională şi ideea de cetăţenie se răspândiseră şi în estul continentului, în Balcani şi în Rusia.

3

Ideea că cetăţenii unei naţiuni împărţeau responsabilitatea bunăstării lor economice era o consecinţă firească a acestui patriotism în devenire.

Cea mai influentă carte din secolul al XVIII-lea, scrisă de gânditorul politic scoţian Adam Smith, se intitula, nu întâmplător, *O cercetare asupra naturii şi cauzelor avuţiei naţiunilor.* Smith expunea ideile principale pe care aveau să le tot repete de atunci conservatorii liberali, liber-schimbiştii, republicanii şi economiştii secolului al XX-lea. Dar Smith nu era un cosmopolit. El scria despre principiile economice universale, dar cadrul lui de referinţă era în mod limitat *naţional.* El condamna mercantilismul englez nu pentru că reducea bogăţia altor naţiuni, ci pentru că îi făcea pe cetăţenii englezi să fie mai săraci decât ar fi putut fi în alte condiţii.

De asemenea, Smith nu avea în principiu nici o obiecţie împotriva intervenţiei statului atunci când interesele naţiunii o cereau. El era de părere că Legile Navigaţiei erau „probabil cele mai înţelepte dintre reglementările comerciale engleze" pentru că „apărarea statului este mult mai importantă decât belşugul" şi că Marea Britanie trebuie să-şi extindă imperiul cucerind „de la insulele Falkland până la Filipine"[12] (păreri la care Margaret Thatcher ar subscrie cu plăcere). În ceea ce priveşte producţia naţiunii, de care depindea în mod fundamental bunăstarea ei, el identifica doi factori determinanţi esenţiali: mai întâi, proporţia populaţiei angajate în producţie; în al doilea rând, „pregătirea, dexteritatea şi judecata cu care este făcută munca în general"[13] factori care sunt la fel de importanţi astăzi ca şi acum mai bine de două sute de ani.

Majoritatea naţiunilor ale căror economii se aflau în urma celei engleze au adoptat idei mai practice pentru sporirea bogăţiei populaţiilor lor, dar au îmbrăţişat acelaşi obiectiv fundamental. Unul dintre planurile care au avut mare influenţă a fost cel oferit de Alexander Hamilton, primul ministru de finanţe american sub preşedinţia lui George Washington, în decembrie 1791.

Raportul asupra manufacturilor, redactat de Hamilton, a fost unul dintre cele patru rapoarte pe